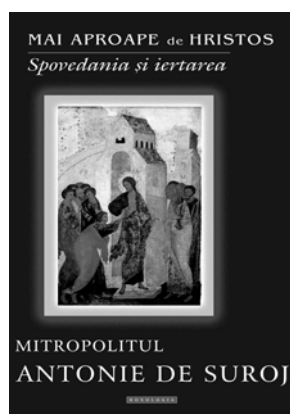

RECENZII

Mitropolitul Antonie de Suroj, *Mai aproape de Hristos: Spovedania și iertarea*, traducere de Dragoș Dâscă, Editura Doxologia, Iași, 2014, 200 pagini.

Mitropolitul Antonie de Suroj a devenit cunoscut ca scriitor și propovăduitor al rugăciunii și vieții creștine. A fost fondator, episcop – apoi arhiepiscop și mitropolit – al Episcopiei de Suroj, Episcopia pentru Marea Britanie și Irlanda a Patriarhiei Moscovei.

Aparițiile sale calde și pline de râvnă la radio și TV au adus mii de oameni aproape de el, lucru ce a dus la numeroase convertiri la ortodoxie, mai ales din rândul intelectualilor. Corespondentul BBC pentru probleme religioase, Gerald Priestland, l-a numit cândva

singura și cea mai puternică voce creștină din Marea Britanie.

Deși extrem de popular în Occident încă din anii '60, multe dintre lucrările sale ajungând bestseller, devine cunoscut publicului român abia în anul 1994, prin traducerea lucrării *School for Prayer* (*Școala rugăciunii*). Dintre lucrările sale, au mai fost traduse în limba română: *Taina Iubirii*; *Bucuria Pocăinței*; *Viața, Boala, Moartea*; *Despre Întâlnirea cu Dumnezeu*; *Despre credință și încredință*; *Taina Iertării*, *Taina Tămăduirii*; *Rugăciunea vie*; *Dumnezeu și omul*; *Făcând din viață rugăciune*.

Cartea *Mai aproape de Hristos: Spovedania și iertarea*, apărută la Editura Doxologia din Iași, adună în paginile aceluiași volum conferințele, predicile, cuvântările Mitropolitului Antonie, în care acesta își exprimă concepția vie și vibrantă asupra pocăinței, în cele două forme ale sale: personală (interioară) și sacramentală. Volumul este împărțit în două segmente (Convorbiri, Predici) și structurat pe 13 capitole, urmate de o secțiune foarte consistentă (aproximativ o treime din volum) de răspunsuri la întrebări ale credincioșilor.

Pentru cei care consideră că Spovedania și, implicit, prezența duhovnicului, sunt realități inutile în relația proprie cu Dumnezeu atunci când vine vorba de recunoașterea păcatelor și a slăbiciunilor, cartea de față oferă o perspectivă delicată și folositoare asupra unei tradiții de disciplină duhovnicească ce a condus neîntrerupt generații întregi de creștini ortodocși până la unirea ființială cu Dumnezeu. Pentru cei obișnuiți cu Spovedania regulată, cartea este o re-evidențiere a scopului și a pregătirii necesare pentru ceea ce autorul, urmând scrierile Sfinților Părinți, îl consideră drept un moment de tainică întâlnire între inima omului și Creatorul său.

În ziua de astăzi, așa cum foarte bine remarca Părintele Antonie, pocăința, un aspect atât de important al vieții creștine, este „ceva deosebit de criticat și de greșit înțeles. Este plină de posibilități care nu sunt folosite”. De aici și dorința de a explica rolul personal al acestei Taine, mai ales într-o societate care înțelege relația cu Dumnezeu în termeni strict juridici. Pentru cititorul a cărui conștiință este închisă în aceste categorii legate de ciclul păcat-pedeapsă, unde Dumnezeu este „cavalerul medieval” a cărui *onoare* este *profund lezată de imprudența* omului de a nu asculta de poruncile Sale, cuvintele Mitropolitului Antonie pot părea scandaloase și lipsite de fundament biblic. El nu vorbește despre judecată, despre pedeapsă, despre onoare lezată, ci despre un prieten care așteaptă sau, mai bine zis, *tânjește* după întoarcerea omului care s-a îndepărtat de El din proprie inițiativă. „Atunci când venim la Spovedanie, spune părintele, venim să ne întâlnim față către față cu un prieten. Nu venim pentru a fi judecați și condamnați. Nu venim înfricoșați de ceea ce urmează să se întâmple. Venim la Cel care, Dumnezeu fiind, dincolo de suferință, dincolo de moarte, a ales din iubire pentru noi să devină om, să ia asupra Sa firea noastră omenească și să-și dea viața pentru noi. Viața Sa, moartea Sa sunt pentru noi dovada că suntem într-atât de mult iubiți de Dumnezeu, încât putem veni la El fie că suntem buni, fie că suntem rai, și El ne va primi cu brațele deschise; dacă este cineva gata să plângă pentru păcatele noastre, pentru nevrednicia noastră, acela este El, din compasiune, din milă, din iubire – cu acea disponibilitate pe care am văzut-o în viața unui sfânt, căruia Hristos i-a spus că și un singur păcătos dacă ar mai fi în lume, S-ar întrupa și ar muri din nou pentru acesta, fiindcă El nu poate răbda gândul că există vreun om care pierе” (pp. 115-116).

Din aceste motive, imaginea pe care omul ar trebui s-o aibă despre Părintele ceresc ar trebui să fie una caracterizată printr-o iubire care nu are limite: „Acesta este Dumnezeu, Hristosul la Care venim atunci când ne apropiem de scaunul de Spovedanie – la Cel Care ni Se dăruiește cu întreaga Sa viață și moarte; Cel Care ne așteaptă să venim ca să aflăm vindecare, alinare, sprijin – nu osândă, nu judecată” (p. 116).

Făcând o incursiune în istoria Spovedaniei publice, autorul stabilește cadrul și rostul pentru care Spovedania a intrat în viața comunității, care avea sentimentul și conștiința că păcatul nu este ceva care afectează o singură persoană, ci Trupul întreg al omenirii și, prin urmare, că păcatul are o deosebită importanță pentru întreaga comunitate, oricât de personal, de individual ar putea să pară: păcatele afectează pentru întregul Trup, nu doar în ceea ce privește solidaritatea afectivă de prietenie, ci la un nivel mult mai profund. Nu este pur și simplu o categorie morală, cea a păcatului. Într-un fel este ceva mai profund, mai oribil chiar. Este o îndepărtare a noastră, căci noi suntem cei care întorcem spatele lui Dumnezeu și semenilor. Din acest motiv, cel care se pocăia își mărturisea greșeala în fața comunității, care îl reprimea și îl sprijinea pentru a redeveni membru viu al Trupului lui Hristos.

Există un simț acut al unității și deplinătății Trupului ca întreg, incluzându-L și pe Dumnezeu, pe Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu întrupat. Era, prin urmare, un act nu doar ce ținea de mântuirea personală, ci care Îl privea și pe Dumnezeu și pe toți ceilalți, de a se întoarce și de a fi reintegrat și, de asemenea, de a da înapoi integritate Trupului rănit. Era un act de credință, un act de devotament, un act de loialitate, un act de credincioșie față de Dumnezeu și față de ceilalți, iar nu pur și simplu un act prin care omul care greșise se îndreptătea singur.

Însă, atunci când Spovedania a devenit particulară (Sfântul Ioan Gură de Aur se izbește de reticența credincioșilor în ceea ce privește reprimirea penitenților și hotărăște să-i primească el singur), reprimirea nu s-a mai făcut de către comunitate, ci numai de către sacerdot. Pierderea acestui sentiment de unitate al Bisericii îl face pe Mitropolitul Antonie să-și exprime profund regretul atunci când spune că „oricât de adânc și profund ar fi folosită astăzi Spovedania, există un lucru pe care l-am pierdut – poate că nu iremediabil, ci

într-un mod care este dificil de schimbat – adică primirea celui care a păcătuit de întreaga comunitate într-un act de solidaritate, nu doar față de întoarcerea lui, ci și față de faptul că și el este parte integrantă a Trupului. S-a pierdut sentimentul de unitate al Trupului care *are nevoie* de reîntregire de fiecare dată când unul dintre mădulele sale o apucă pe căi greșite, și care *oferă* reintegrare în taina solidarității și a iubirii reciproce” (p. 20).

Pentru a ilustra cât mai precis atitudinea lui Dumnezeu față de omul care se întoarce, autorul aduce în discuție pilda întoarcerii fiului risipitor, ilustrând cât se poate de elocvent situația. Pe de o parte, este fiul cel mic, care își cere partea de avere. Dar această cerere nu este una banală, ci, prin implicațiile sale, ea este în măsură să producă o rană adâncă în sufletul tatălui care o primește. Deoarece averea nu putea fi împărțită decât după moartea tatălui, cuvintele fiului au avut următoarea semnificație: „Ascultă, vreau o altă viață. Viața alături de tine, de mama, de fratele meu, viața în împrejurimile care sunt ale mele din naștere nu este suficient de captivantă. Problema e că tu nu ești chiar atât de bătrân. Nu pot aștepta până ce mori ca să mă eliberez de tine. Să convenim între noi că *ești mort*. Dă-mi tot ceea ce va fi al meu după ce vei muri. Îți voi întoarce spatele, voi părăsi casa, voi abandona tot ceea ce tu iubești și te voi uita pe tine și pe toți ceilalți” (p. 25). De fapt, conchide autorul, aceasta este și relația multora dintre noi cu Dumnezeu: Îi primim darurile și ne facem stăpâni peste ele, apoi plecăm departe și le cheltuim în tot felul de plăceri, uitând complet de Cel care ni le-a dat.

De cealaltă parte este Dumnezeu, tatăl rănit, care nu numai că-l iartă pe fiul care tocmai îl declarase mort, ci așteaptă neconținut întoarcerea lui. Evanghelia ne spune că atunci când acest tânăr a apărut, tatăl său era acolo, așteptându-l, nădăjduind că se va întoarce, și s-a grăbit să-i iasă în întâmpinare. „Aceasta este relația dintre Dumnezeu și noi înșine la Spovedanie. Ne îndepărtăm de El, însă El nu se îndepărtează de noi. El așteaptă întoarcerea noastră, tânjește după întoarcerea noastră; El deplânge nefericirea noastră și faptul că L-am trădat pe El și pe noi înșine, iar în momentul în care apărem în depărtare, El este acolo așteptându-ne, grăbindu-se să ne întâmpine, pentru ca, atunci când ne întoarcem, să nu venim ca niște cerșetori, ca niște milogi, să nu trebuiască să îngenunchem înaintea Lui ca în fața unui Judecător ce stă acolo, osândindu-ne prin propria

Sa drept-credincioșie. El Se grăbește să ne întâmpine pentru ca să putem cunoaște că Cineva *tânjește* după noi, că suntem *iubiți*, chiar dacă ne aflăm în această stare de nefericire și de păcătoșenie. Chiar dacă nu încuviințează păcatul nostru; suntem iubiți cu o iubire care *niciodată* nu șovăie, *niciodată* nu se micșorează, care arde strălucitor, care este probabil mai profund tragică decât iubirea liniștită și pașnică pe care o poate avea un tată pentru fiul său atunci când nimic nu merge rău în viața sa” (p. 25).

Pentru întărirea acestei afirmații, el aduce mărturia personală a convertirii sale, zicând: „L-am întâlnit pe Hristos ca Persoană atunci când aveam nevoie de El ca să trăiesc și într-un moment în care eu nu-L căutam. *Am fost găsit, nu eu L-am găsit pe El*”. Într-adevăr, această întâlnire avea loc după o viață trăită ca emigrant în urma revoluției comuniste, o viață de nefericire, violență, cruzime, prigoană și foamete. O viață care i se părea o junglă, locuită de fiare sălbatice, unde fiecare om din preajmă îi dorea moartea. După o asemenea experiență tragică, în totală depărtare de Dumnezeu și de oameni, întâlnirea cu Dumnezeu și cu semenii devine un exemplu edificator al lucrării divine în sufletul omului: „Lumea s-a schimbat dintr-odată atunci când L-am aflat pe Dumnezeu, nu prin oameni, ci prin Evanghelie, prin prezența lui Dumnezeu, Care S-a făcut singur cunoscut. Îmi amintesc ce s-a întâmplat atunci când am simțit dintr-odată că Dumnezeu există, cum în ziua următoare am ieșit pe stradă, am privit în jur la oameni și mi-am zis: «Dumnezeu îl iubește pe fiecare dintre acești oameni. Îi voi iubi chiar și cu prețul vieții mele, fiindcă vreau să fiu cu Dumnezeu, nu fără El»” (p. 30).

Alexis Torrance, *Pocăința în Antichitatea târzie. Asceza la Părinții răsăriteni și organizarea vieții creștine (cca 400-650 d. Hr.)*, traducere de Dragoș Dâscă, colecția *Patristica*, seria *Studii*, nr. 9, Editura Doxologia, Iași, 2014, 334 pagini.

Metanoia sau pocăința reprezintă un concept fundamental pentru teologia Bisericii Ortodoxe. Prima poruncă a lui Hristos a fost: „Pocăiți-vă și credeți în Evanghelie” (Mc. 1, 15), iar Părinții au văzut în ea temelia urcușului duhovnicesc către Dumnezeu. Literatura patristică abundă de lucrări despre Taina Spovedaniei și pocăință, dar, din

nefericire, mulți cercetători moderni au deviat de la interpretarea autentică, în duhul Părinților, a conceptului de pocăință, marginalizându-l ca element auxiliar, opțional al vieții creștine.

Lucrarea *Pocăința în Antichitatea târzie. Asceza la Părinții răsăriteni și organizarea vieții creștine (cca 400-650 d. Hr.)* scrisă de patrologul englez ortodox Alexis Torrance (doctor în teologie la Oxford și lector la Universitatea Notre-Dame) reprezintă o abordare proaspătă, fidelă cugetului Părinților, a conceptului de pocăință. Miza cărții este demonstrarea faptului că, departe de a fi o normă penitențială încadrată în limite bine stabilite (precum în Apus), pocăința este de fapt „cel mai important factor determinant pentru viața creștină” (p. 257). Aspectul inedit îl reprezintă

provocarea metodologică de a aborda conceptul de pocăință în prima jumătate a mileniului creștin prin prisma unui cadru de analiză întreit: pocăința inițială, pocăința existențială și cea după modelul Hristos. Izvoarele autorului sunt Părinții greci ai Bisericii, în principal Marcu Ascetul, Ioan și Varsanufie din Gaza, și Ioan Scărarul, fiindcă aceștia sunt autori normativi pentru disciplina ascetică a Bisericii și au exercitat o influență covârșitoare asupra Părinților care au scris după ei. „Alături de aceste motive, mai există, de asemenea, o considerație stilistică. Textele care vor fi analizate reprezintă trei tipuri diferite ale genului ascetic: în tratatele lui Marcu Ascetul se află și genurile literare *kephalaia* („capete”) și *erotapokriseis* (întrebare-răspuns); lucrarea lui Varsanufie și Ioan este cu totul epistolografică; iar principalul tratat al lui Ioan Scărarul este unic prin structura sa de *Scară* cu treizeci de trepte” (p. 62). Studiul cuprinde și două anexe despre chestiunea pocăinței în canoanele Bisericii și în literatura apocaliptică iudeo-creștină.

Structura cărții este menită să-l ajute pe cititor să înțeleagă intenția autorului de a reliefa locul pocăinței în trăirea Părinților Bisericii. Prima parte (capitolele I-III) reprezintă o introducere în istoria fascinantă a cercetării științifice a pocăinței în Biserica primară, fiind trecute în revistă principalele lucrări despre acest subiect de la Reformă până în zilele noastre. Urmează lămuriri legate de terminologia conceptului de *metanoia*, rațiunile care au stat la baza folosirii sale atât în perioada clasică a civilizației grecești, cât și în Vechiul și Noul Testament. Remarcăm secțiunea „Pocăința în Noul

Testament: pocăința după modelul Hristos”, unde sunt analizate principalele pilde de pocăință evanghelică. „Orice sens de pocăință pentru ceilalți în Evanghelii își găsește expresia în viața, moartea și Învierea răscumpărătoare a lui Hristos care este pentru evangheliști piatra de temelie a acestui mod de gândire” (p. 94). Capitolul al III-lea discută despre Taina Pocăinței în Biserica primară, demonstrând faptul că pocăința se prezintă în această perioadă ca un concept multistratificat; principalele izvoare analizate aici sunt *Păstorul* lui Herma, Părinții Apostolici, iar Tertulian și controversa donatistă sunt prezentate ca devieri, anomalii în cadrul unei tradiții mai vaste.

A doua parte a cărții cuprinde capitolele IV-VI, care sunt dedicate analizei lucrărilor Sfinților Marcu Ascetul, Ioan și Varsanufie din Gaza, și Ioan Scărarul prin prisma cadrului de lucru întreit: pocăința inițială, pocăința existențială și cea după modelul Hristos. Autorul, pe de-o parte, demonstrează unitatea de opinii a acestor autori ascetici separați de intervale de timp și locație geografică, iar pe de altă parte, sunt evidențiate aspecte particulare ale teologiei lor: rolul botezului la Marcu Ascetul și importanța împlinirii poruncilor. „Pocăința personală se află la baza «redescoperirii darului primit la botez» (acesta fiind Hristos ascuns în odaia inimii) și a asimilării chipului de viețuire hristic arătat în porunci (mai ales în porunca iubirii aproapelui)” (p. 169); integrarea pocăinței bisericești și monahale la Sfinții Varsanufie și Ioan și interacțiunea cu mirenii în lucrarea Tainei Pocăinței; legătura fermă pe care o stabilește Ioan Scărarul între ortodoxia credinței și practicarea pocăinței: „Credința ortodoxă era necesară, dar trebuia să fie pusă în lucrare printr-o pocăință curățitoare. Poate că pentru Ioan ereticul nu află pocăința adevărată, dar este, de asemenea, ca un monah drept-credincios să nu se poată schimba cu adevărat dacă nu lucrează neîncetat virtuțile” (p. 237).

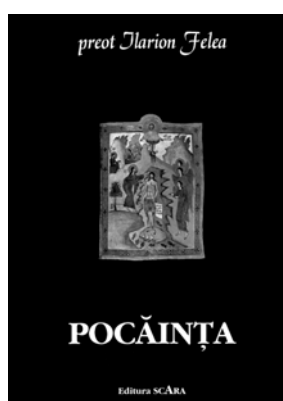
Vedem, prin urmare, că pocăința întrepătrunde toate stilurile de literatură ascetică. Fiecare autor are un cadru și o audiență diferită, iar în cazul lui Varsanufie și Ioan, audiența acoperă toate straturile societății politice și ecleziastice. Departe de a fi niște rigoriști, scrierile acestor Părinți sunt străbătute de un profund sentiment de compasiune pentru întreaga făptură a lui Dumnezeu. Lipsa acestei compasiuni și a înțelegerii față de semenul căzut reprezintă un indiciu al falsei pocăințe, temă ce revine constant în paginile acestei cărți. „*Metávoia* era reprezentată prin tot felul de practici și virtuți – plâns,

regret, mulțumire, răbdare, mărturisirea păcatelor, lacrimi, jeluire, ascultare, smerenie, compasiune, iubire – însă, în același timp, a fost mereu o realitate a inimii și a cuvenitei dispoziții a sufletului (*διαθεσις ψυχῆς*) în lucrarea unor astfel de practici și virtuți” (p. 262).

Cele două anexe sunt, de fapt, două ample studii care vin să întregască concluziile cărții, abordând două realități mai puțin discutate în cercetarea patristică despre pocăința: literatura apocaliptică și canoanele bisericești. *Pocăința în Antichitatea târzie. Asceza la Părinții răsăriteni și organizarea vieții creștine (cca 400-650 d. Hr.)* este, așadar, o carte care abordează exhaustiv – și mai ales **ortodox** – relația dintre asceză și pocăința la Părinții Bisericii din Antichitatea creștină, și se bazează pe o bogată bibliografie și pe studiul direct al manuscriselor grecești. Încheiem această recenzie cu un citat care, sperăm, ilustrează miza uriașă a lucrării lui Alexis Torrance – reabilitarea pocăinței autentice, cea după pilda lui Hristos: „Pocăința era un cifru pentru trăirea poruncilor lui Hristos și în această calitate conținea întreaga varietate a ascezei și nevoinței creștine, atât timp cât ele erau mereu orientate către dobândirea asemănării cu Hristos, prin Hristos, Care este singurul izvor al pocăinței și singurul său scop autentic” (p. 26).

Ioan-Lucian RADU

Pr. Ilarion FELEA, *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică*, Editura Scara, București, 2000, 232 p.

În această lucrare, Pr. Ilarion Felea, fost profesor al Academiei Teologice din Arad, redactor al unor importante reviste de teologie din vremea postbelică și martir al închisorilor comuniste, abordează tema pocăinței în manieră istorico-liturgică, pornind de la prezentarea sensurilor acesteia în Noul Testament și încheind cu experiența pastorală a duhovnicilor. Volumul intitulat sugestiv *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică* a apărut inițial în 1939, sub egida tipografiei Arhidiecezane. Acum, după opt decenii de la publicarea ediției *princeps*, Editura Scara aduce

un pios omagiu autorului, retipăririndu-o sub același titlu. Lucrarea este de referință în spațiul teologic, deoarece tema și problematica abordată este una stringentă, esențială și mai ales actuală, de vreme ce în limbajul comun de astăzi pocăința nu mai este înțeleasă în complexitatea și adâncimea sa, ci doar ca un act mimetic, fără sens și formă.

Lucrarea este structurată în nouă capitole: „Introducere” (pp. 5-8); „Pocăința în Noul Testament” (pp. 9-33); „Pocăința în primele trei veacuri creștine” (pp. 34-83); „Pocăința în epoca patristică, sec. IV-VIII” (pp. 84-116); „Pocăința în hotărârile Sinoadelor” (pp. 118-126); „Pocăința în cărțile rituale ale Bisericii Ortodoxe” (pp. 127-141); „Psihologia pocăinței” (pp. 142-165); „Pocăința în experiența liturgică și pastorală a preoților duhovnici” (pp. 166-227); „Concluziile” (pp. 228-231) și în final „Note” (pp. 232-279). Chiar după simpla enumerare a titlurilor capitolelor, realizăm că avem de a face cu o analiză complexă a subiectului, din multiple perspective.

Autorul reliefează în „Introducere” (pp. 5-8) câteva idei referitoare la modul cum pocăința este manifestată astăzi. Mulți oameni pretind să o săvârșească, dar o fac atât de superficial, încât această pocăință a vremurilor noastre pare mai mult a avea un aspect mecanic, decât moral și duhovnicesc. Faptul că astăzi ne ocupăm prea mult de viața și de greșelile celor din jurul nostru dovedește foarte limpede că suntem destul de nepăsători și extrem de îndepărtați de adevărata pocăință. Prin contrast, la extrema cealaltă se află pocăința autentică, al cărei pilon este nădejdea în Hristos și în mila lui Dumnezeu. Autorul susține ideea pe care o conștientizăm și noi, aceea că hotărârea de a ne schimba viața prin Taina Spovedaniei constituie temelia mântuirii noastre și că pocăința este întoarcerea la Dumnezeu, o întoarcere aparte, însoțită de o căință adâncă pentru viața trăită în păcat. Introducerea este marcată și de o profundă comparație: „După cum microbii bolilor otrăvesc trupul, la fel microbii păcatelor otrăvesc sufletul omului; și după cum trupul nu se poate împăca cu boala, la fel sufletul nu se poate împăca în nici un chip cu otrava păcatului. Leacul de curățire și ispășire a păcatului este pocăința” (p. 5).

În cel de-al doilea capitol, intitulat „Pocăința în Noul Testament” (pp. 9-33), autorul realizează o prezentare a acestei virtuți în Noul Testament, arătând încă de la început că pocăința există în

toate religiile lumii, având caracteristicile unui „fenomen religios de valoare universală” (p. 9) și că „odată cu ivirea creștinismului, simbolul antic și ritul practic al mărturisirii păcatelor primește consacrare definitivă” (p. 9). Îndemnul lui Ioan Botezătorul adresat contemporanilor săi („Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor”, Mt. 3, 2) constituie motivul central al acestui capitol, iar răspunsul la problemele oamenilor din acele vremuri – dacă ar fi să facem un arc peste timp – rămâne valabil și în zilele noastre. Mântuitorul le oferă Apostolilor câteva îndrumări spre îndreptarea celor ce păcătuiesc. De exemplu: „Luați aminte la voi înșivă. De-ți va greși fratele tău, dojenește-l și dacă se va pocăi, iartă-l. Și chiar dacă îți va greși de șapte ori într-o zi și de șapte ori se va întoarce către tine, zicând: «Mă căiesc», iartă-l” (Lc. 17, 3-4).

Capitolul al treilea (pp. 9-33) analizează pocăința din perspectiva scrierilor Sfinților Părinți ai Bisericii. Astfel, dacă ar fi să privim diacronic, găsim în finalul *Didahiei celor doisprezece Apostoli* informații referitoare la acest subiect: „Mărturisește-ți păcatele tale și nu te duce la rugăciune cu cel rău”. Asemenea informații găsim și în *Epistola lui Barnaba*, unde pocăința este prezentată ca element principal în „calea luminii”: „Să-ți mărturisești păcatele. Să nu vii la rugăciune cu cugetul rău. Aceasta este calea luminii”. Dar, cu siguranță, cele mai multe idei despre pocăința din perioada primară le găsim în opera *Păstorul lui Herma*, în prima sa carte, *Despre Pocăință*, al cărei autor este numit pe drept cuvânt „doctor al pocăinței”. Capitolul se încheie cu o scurtă analiză a subiectului în secolele II-III, în operele Sfântului Iustin Martirul și Filosoful, Clement Alexandrinul, Tertulian, Origen, a Sfântului Ciprian al Cartaginei și ale altor Sfinți Părinți.

Autorul prezintă în capitolul al patrulea, intitulat sugestiv „Pocăința în epoca patristică, sec. IV-VIII” (pp. 84-116), o analiză a gândirii teologice specifice secolelor IV-VIII, trecând în revistă afirmațiile unor Sfinți Părinți, precum Iacob din Persia și Sfântul Efreem Sirul. În această perioadă, și alți scriitori și Părinți bisericești, precum Eusebiu de Cezareea, Sfântul Atanasie și Sfântul Vasile cel Mare (cel care ne-a lăsat 84 de canoane privind penitența), Sfântul Grigore de Nazianz, Sfântul Grigore de Nissa, Sfinții Chiril al Ierusalimului, Ioan Gură de Aur, Epifanie sau Teodoret al Cirului, au fost direct preocupați de această reală schimbare a minții și a atitudinii față de păcat.

În capitolul al cincilea, „Pocăința în hotărârile Sinoadelor” (pp. 118-126), găsim o reliefare a pocăinței în cuprinsul hotărârilor Sinoadelor Ecumenice. Prezentul capitol este dezvoltat de autor în două părți secundare. Primul subcapitol abordează problematica pocăinței în cadrul Sinoadelor locale, iar cel de-al doilea face o incursiune *in extenso*, analizând conceptul de bază în cadrul Sinoadelor Ecumenice. Autorul prezintă succint o serie de hotărâri referitoare la tema noastră de referință.

Capitolul al șaselea (pp. 127-141) face o analiză clară a temei pocăinței, așa cum se regăsește ea descrisă în cărțile de cult ortodox. Remarcăm în cuprinsul acestui capitol câteva definiții auxiliare temei de cercetare, dar cu un profund impact liturgic: cartea *Octoibul* este „făclie luminoasă, prin care ieșim întru întâmpinarea Mirelui” (p. 128), iar *Triodul* este cartea „cea mai bogată în îndemnuri și cântări de pocăință” (p. 129).

„Psihologia Pocăinței” este titlul celui de-al șaptelea capitol (pp. 142-165). Acesta are drept scop demonstrarea opiniei conform căreia „pocăința nu are numai o documentare istorică, biblică și practică universală, ci și una psihologică” (p. 142), ea fiind în același timp o reală necesitate din punct de vedere psihologic. După o demonstrație fundamentată pe factori comportamental-psihologici, autorul ajunge să convingă cititorul de veridicitatea afirmației inițiale, constatând realitatea că „pocăința nu este numai un subiect de studiu istorico-dogmatic, ci și psihologic” (p. 164).

În capitolul al optulea, „Pocăința în experiența liturgică și pastorală a preoților duhovnici” (pp. 166-227), autorul reliefează faptul că „cea mai sensibilă lucrare a preotului este duhovnicia”, deoarece „nu este nimic care să înalțe sau să osândească mai ușor pe un preot ca această slujbă sfântă” (p. 166). Părintele Ilarion Felea alcătuiește o prezentare a duhovnicului și a legăturii stricte a acestuia cu scaunul de spovedanie, bazându-se, desigur, și pe propria experiență. Capitolul se finalizează cu o sinteză a ideilor expuse și cu mărturii extrase din experiențele Sfântului Ioan de Kronstadt.

Concluzionând, autorul arată că pocăința nu are numai o documentare biblică și istorică, ci și una psihologico-socială. Pocăința, spune autorul, este o necesitate morală, o trebuință a naturii omenesti, de care trebuie să țină cont preoții în experiența lor pastoral-misionară și să o administreze cu toată sfințenia. „Pocăința vindecă relele și neputințele noastre morale, ca și Maslul pe cele corporale, fiind cea mai bună școală a renașterii morale” (p. 231). Așadar, pocăința este virtute evanghelică, poruncă bisericească și taină dum-

nezeiască deoarece: „Tatăl, cel ce a trimis pe Ioan Înaintemergătorul ca să boteze a propovăduit prin gura aceluia zicând: Pocăiți-vă!”.

Considerăm că volumul Părintelui Ilarion Felea este rezultatul unui neprețat și consistent efort teologic, bazat pe o considerabilă bibliografie de specialitate, care țintește două aspecte: pe de o parte, lucrarea de față caută să ne prezinte conceptul de pocăință ca o necesitate și un urgent remediu duhovnicesc și moral al zilelor și vremurilor contemporane, iar pe de altă parte, să evidențieze că pocăința este un subiect central ale predicilor lui Ioan Botezătorul, ale Mântuitorului și ale Apostolilor. Într-o altă ordine de idei, un aspect care ar fi trebuit schimbat la această nouă ediție a cărții ar fi notele explicative și referințele (sursele), care sunt comasate într-o singură secțiune de la finalul lucrării (vezi: „Note”, pp. 232-279), acest sistem constituind un obstacol în calea înțelegerii și urmăririi textului cu atenție. Poate că inserarea lor la subsolul fiecărei pagini ar fi dus la o mai ușoară manevrare a lucrării și la o mai mare accesibilitate a surselor citate în cuprinsul ei.

Lucrarea *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică* a părintelui Ilarion Felea caută să depășească delimitările teologice stricte, propunând cititorului o viziune amplă asupra acestei virtuți teologice, scoțând în evidență tocmai caracterul ei contemporan, mereu actual, vocație a Bisericii întregi.

Cătălin-Constantin ACASANDREI

Pr. dr. Sânică T. PALADE, *Taina Sfintei Spovedanii, mijloc de pastorație individuală*, Editura Sfântul Mina, Iași, 2002, 242 p.

Cartea *Taina Sfintei Spovedanii, mijloc de pastorație individuală*, purtând semnătura Pr. dr. Sânică T. Palade, este o abordare inedită a subiectului, ținând cont că până acum, în literatura noastră de specialitate, s-a scris despre Taina Sfintei Mărturisiri mai mult din punct de vedere canonic, dogmatic și liturgic. Volumul este structurat după următorul plan: „Prefață” (p. 7), „Introducere” (pp. 14-45), „Probleme pastorale generale privind Taina Mărturisirii” (pp. 45-98), „Taina Mărturisirii, cel mai eficient prilej de pastorație individuală” (pp. 98-153), „Canonul sau epitimia și importanța sa pastorală”

(pp. 158-188), „Importanța pastorală a rugăciunii dezlegării și a păstrării secretului spovedaniei” (pp. 193-207), „Concluzii” (pp. 207-219) și „Bibliografie” (pp. 219-242).

Lucrarea a fost elaborată și susținută ca teză de doctorat, sub coordonarea Pr. prof. dr. Nicolae D. Necula, care realizează, în „Prefață”, o succintă prezentare a lucrării, subliniind utilitatea temei, precum și caracterul ei de originalitate.

În „Introducere”, autorul volumului analizează comunitatea și individul din punct de vedere social și ecleziologic, dezvoltând pastorația specifică fiecărui tip de entitate. Cel mai important mijloc al pastorației colective îl reprezintă cultul ortodox, din care fac parte Sfânta Liturghie, Sfintele Taine, ierurgiile și cele șapte Laude, toate acestea în strânsă legătură cu predica și cateheza. Cu toată importanța sa, pastorația colectivă are neajunsurile ei determinate de specificitatea și unicitatea fiecărei persoane umane. Din acest motiv, trebuie dezvoltată și o pastorație individuală, care nu trebuie văzută antagonic și exclusivist, ci complementar, cel mai eficient mod de realizare al acestui tip de pastorație reprezentându-o Taina Spovedaniei.

După ce a subliniat importanța acestui subiect, Pr. dr. Sânică T. Palade abordează în capitolul „Probleme pastorale generale privind Taina Mărturisirii” următoarele aspecte: necesitatea mărturisirii păcatelor – argumentată scripturistic și patristic (fiind privită ca o șansă de împăcare a penitentului cu Dumnezeu, spre deosebire de evaluările psihologice) – și dificultățile Tainei Spovedaniei – datorate diversității cazurilor, lucru arătat și de Sfântul Grigore cel Mare, care în opera sa, *Cartea regulii pastorale*, în care acesta enumeră peste șaptezeci de categorii diferite de credincioși ce trebuie păstoriți.

Privit prin prisma personalității sale teologice, duhovnicul a fost numit în Biserică „părinte duhovnicesc” (*πνευματικός πατήρ*) sau „iconomul Pocăinței” (*ὁ ἱκονόμος μετανοῆς*), însă el „nu este doar un dascăl erudit, înconjurat de ucenici, cărora le dezvăluie tainele filosofiei și ale cunoașterii; nici un guru care-i inițiază pe discipoli în tainele esoterice ale unei vieți ieșite din comun; nici un rabin ce tâlcuiește Thora; el este părinte” (p. 60). Dintre calitățile cerute preotului duhovnic, care dezvăluie caracterul său de „ales”, autorul menționează pe cele sacerdotale, morale și intelectuale, alături de tactul pastoral. În ceea ce privește pregătirea duhovnicului pentru spovedanie, autorul lucrării justifică necesitatea spovedaniei clericilor prin imposibilitatea preotului de a-și ierta singur păcatele, prin

oferirea exemplului personal credincioșilor și prin calitatea sa de slujitor al Sfintei Liturghii. Următoarea parte abordează condițiile unei spovedanii eficiente: libertatea alegerii duhovnicului, spovedania deasă și individuală, precum și îmbrăcarea veșmintelor de către preoți pentru săvârșirea acestei Taine. În final, examenul de conștiință, privit ca element indispensabil al mărturisirii eficiente, reprezintă o etapă importantă a Tainei Pocăinței, îndeosebi în condițiile vieții moderne. „Examenul de conștiință ce duce la pocăință nu este un regret efemer, accidental sau ocazional, legat doar de anumite posturi de peste an, ci trebuie să fie o preocupare permanentă a creștinului” (p. 95).

Tema centrală a lucrării este dezvoltată în capitolul „Taina Mărturisirii, cel mai eficient prilej de pastorație individuală”. În ceea ce privește mărturisirea propriu-zisă a păcatelor, duhovnicul trebuie să fie, pe rând, părinte, medic, învățător și duhovnic, utilizând atunci când este cazul întrebările din *Molitfelmic*. În sfătuirea sau consilierea duhovnicească a credincioșilor, duhovnicul trebuie să fie capabil să găsească sursa păcatului, evitând să cadă în cele două extreme: blândețea neroditoare și exigența care duce la deznădejde. „Astfel că unii pot păcătui dintr-o voință slăbită, alții din cauza afectivității bolnave sau a lipsei pătrunderii intelectuale, alții datorită unor chestiuni de natură somatică, alții din cauza vitregiilor din viața socială” (pp. 114-115). Pe lângă diagnosticarea și vindecarea penitentului, duhovnicul trebuie să acorde mai mult timp pentru familiarizarea acestora cu abecedarul credinței, dovedind astfel rolul educativ al Sfintei Spovedanii. Referitor la problemele credinței și ale familiei în preocuparea duhovnicului de astăzi, se atrage atenția asupra principalelor abateri de la dreapta credință: ateismul, scepticismul, indiferentismul religios, erezia, superstiția, bigotismul și fanatismul religios, precum și asupra pericolelor ce amenință familia de azi: criza economică (sărăcie, șomaj, nesiguranță), criza morală (laxism, libertinaj, senzualism, pornografie, divorț, droguri) și cea spiritual-religioasă (sectarism fanatic, prozelitism agresiv, sincretism confuz, relativism doctrinar, indiferentism nihilist). În ultima parte a acestui capitol, autorul atrage atenția asupra metodelor diferite de abordare în scaunul spovedaniei în relația cu o serie de categorii de credincioși: copiii, tineretul, intelectualii.

Următoarea etapă a Tainei Sfintei Spovedanii este tratată pe larg în capitolul „Canonul sau epitimia și importanța sa pastorală”.

Termenul de „canon” (*κανόνας, κανών*) are un înțeles bogat în limba română, acest omonim cuprinzând zece sensuri, dintre care șapte sunt din domeniul creștine. Toate aceste canoane pleacă, însă, de la înțelesul original de „măsură” sau „dreptar”. Tocmai din acest motiv, pentru a nu crea confuzii, în cadrul Sfintei Spovedanii a apărut termenul de „epitimie” (*ἐπιτιμία*), care are înțelesul de „certare” și care lămurește sensul primului termen. Astfel, Pr. dr. Sânică T. Palade subliniază rolul vindictiv al canonului, prin îndreptarea penitentului și nu prin pedepsirea sa. De asemenea, în acest moment extrem de dificil se evidențiază postura de judecător și de medic al duhovnicului. „Dificultatea stabilirii canonului derivă din faptul că trebuie fixat repede, îndată după dialogul penitent-duhovnic. Și de unul singur, fără o consultare prealabilă cu cineva, decât în cazuri excepționale” (p. 162). După ce indică o serie de norme generale de fixare a canonului, autorul prezintă o serie de epimii ce se recomandă a fi aplicate, pe care le grupează în trei categorii: epimii cu caracter general (citirea Sfintei Scripturi și a cărților de zidire sufletească, rugăciuni, metanii, frecventarea slujbelor, spovedania și împărtășirea deasă, postul, pelerinajele la locurile sfinte sau oprirea de la Sfânta Împărtășanie), epimii reparatorii (adică recomandarea cultivării virtuților opuse păcatelor săvârșite) și epimii caritative și sociale (ajutorarea și îngrijirea bătrânilor, a văduvelor, a săracilor și orfanilor, întreținerea în școală a unui copil sărac, ajutorarea și înzestrarea fetelor sărace, reparația și împodobirea bisericii, îngrijirea cimitirului și a curții bisericii). De asemenea, sunt prezentate și câteva epimii de nerecomandat anumitor categorii de vârstă, acelor cu o stare materială sau de sănătate precară.

În capitolul „Importanța pastorală a rugăciunii dezlegării și a păstrării secretului spovedaniei” se pune accent pe acest act sacramental care este o încoronare a Sfintei Spovedanii. Interesant din punct de vedere pastoral este faptul că „rugăciunea de dezlegare nu este pentru duhovnic un act obligatoriu în toate împrejurările, sentința de iertare nu se pronunță de-a valma, fără alegere și fără nici o considerare, căci slujitorul Domnului nu este o mașină de iertat păcatele” (p. 195). De aceea, preotul nu trebuie să abuzeze de dreptul său de a nu acorda dezlegarea, neuitând nici o clipă scopul principal al acestei Taine: vindecarea și întărirea credinciosului și nicidecum „moartea” sa. Odată cu rostirea rugăciunii de dezlegare

se încheie Spovedania, dar nu și obligațiile credinciosului și ale preotului. Creștinul are obligația de a-și împlini canonul, iar preotul este dator să urmărească evoluția sa duhovnicească și să păstreze secretul mărturisirii stabilit printr-o serie de canoane, cum ar fi: 34 al Sfântului Vasile cel Mare, 132 de la Cartagina și 28 al Sfântului Nichifor Mărturisitorul. Ultimul dintre acestea stipulează expres: „Duhovnicul care primește mărturisirea celor ce mărturisesc păcate ascunse, trebuie să-i oprească pe aceștia de la Împărtășire; dar să nu-i oprească de a intra în biserică, nici să dea în vileag cele ce știe despre ei, ci să-i sfătuiască cu blândețe, ca să stăruiască ei întru pocăință și rugăciune, și să le administreze epitiimiile ce li se cuvin, potrivit dispoziției sufletesti a fiecăruia” (p. 199).

În „Concluzii” este evidențiată dimensiunea eclesiologică și socială a Spovedaniei. De asemenea, sunt oferite recomandări, ce au scopul de a transforma cu adevărat această Taină într-o cale de pastorație individuală.

Lucrarea este realizată într-o manieră originală și respectând spiritul științific, putând fi considerată un ghid prețios pentru preoți în îndrumarea credincioșilor în Taina Sfintei Spovedanii. De asemenea, prin tema și conținutul său, volumul *Taina Sfintei Spovedanii, mijloc de pastorație individuală* constituie o contribuție valoroasă în domeniul Teologiei Pastorale. Prin urmare, cartea este o invitație adresată oricărui teolog interesat de acest spațiu de cercetare, dar și oricărui laic aflat în căutarea iertării de la Hristos Domnul de a descoperi lucrarea lui Dumnezeu în Taina Spovedaniei.

Valentin-Radu TRANDAFIR